অধ্যায় ৪ঃ পাঠ্যক্রম

অধ্যায় গাঁথনি

৪.১ উদ্দেশ্য
৪.২ পৰিচয়
৪.৩ পাঠ্যক্রমৰ অর্থ আৰু ধাৰণা
৪.৪ পাঠ্যক্রমৰ প্রকাৰসমূহ
৪.৫ পাঠ্যক্রমৰ দোষসমূহ
৪.৬ প্রাথমিক আৰু মাধ্যমিক পর্যায়ত পাঠ্যক্রম প্রস্তুতিৰ মূল নীতিসমূহ
৪.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৪.৮ অধিক জানিবলৈ
৪.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৪.১০ আহিঁ প্রশ্ন

৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- পাঠ্যক্রমৰ অর্থ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- পাঠ্যক্রমৰ প্রকাৰসমূহৰ ভিন্নতা নির্ণয় কৰিবলৈ সমর্থ হ'ব
- পাঠ্যক্রমৰ দোষসমূহ চিনাক্ত কৰিব পাৰিব
- প্রাথমিক আৰু মাধ্যমিক পর্যায়ৰ পাঠ্যক্রম গঠনৰ বিভিন্ন নীতিসমূহ নির্ণয় কৰিব পাৰিব।

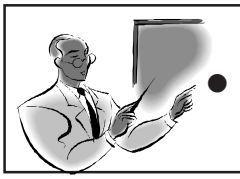
৪.২ পৰিচয়

আমি আলোচনা কৰা অধ্যায় তিনিটাত ইতিমধ্যে শিক্ষাৰ অর্থ, শিক্ষাৰ বিভিন্ন প্রকাৰ, শিক্ষাৰ পৰিসৰ, শিক্ষাৰ লক্ষ্যসমূহ, বিদ্যালয় আৰু সম্প্রদায়ৰ মাজৰ সম্বন্ধ, বিদ্যালয় আৰু ঘৰখনৰ ভূমিকা আদি সামৰি লৈছো। এতিয়া আমি এই অধ্যায়ত পাঠ্যক্রমৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম। পাঠ্যক্রম হ'ল শিক্ষা বিষয়টোৰ এটা তাৎপর্যপূর্ণ ধাৰা। এই অধ্যায়টিৰ জৰিয়তে আপুনি পাঠ্যক্রমৰ অর্থ আৰু ধাৰণা, পাঠ্যক্রমৰ প্রকাৰ, পাঠ্যক্রমৰ আসোঁৱাহসমূহ তথা প্রাথমিক পর্যায়ৰ লগতে মাধ্যমিক পর্যায়ৰ পাঠ্যক্রম প্রস্তুতিৰ মূল নীতিসমূহৰ লগত পৰিচিত হ'ব। শিক্ষার্থী আৰু শিক্ষানুষ্ঠান নিশ্চিত লক্ষ্যত উপনীত হোৱাত পাঠ্যক্রমে অৰিহণা যোগায়। পাঠ্যক্রমে উঠি অহা শিশুসকলৰ সর্ব্বাত্মক বিকাশত অৰিহণা যোগাব লাগিব আৰু সামাজিক চাহিদা পূৰণ কৰিব পাৰিব লাগিব।

৪.৩ পাঠ্যক্রমৰ ধাৰণা আৰু অর্থ

পাঠ্যক্রম শব্দটোৰ লগত আমি সকলোৱেই পৰিচিত। বিদ্যালয়সমূহত শিক্ষাদান কার্যসূচী চলাই নিয়াৰ ক্ষেত্রত পাঠ্যক্রম হ'ল এবিধ বিশেষ ধৰণৰ আহিলা। প্রত্যেকখন শিক্ষানুষ্ঠানৰে কিছুমান পৰিকল্পিত কার্যসূচী আৰু আঁচনি থাকে। সেই কার্যসূচীসমূহ সুচাৰুৰূপে ৰূপায়ণ কৰি শিক্ষার্থীসকলৰ বাস্তৱ জীৱন অর্থপূর্ণ আৰু বৈশিষ্ট্যপূর্ণ কৰি তুলিবলৈ পাঠ্যক্রম আৰু সহপাঠ্যক্রম প্রস্তুত কৰি তোলা হয়। বিভিন্ন ধৰণৰ দক্ষতাপূর্ণ আৰু মূল্যবোধভিত্তিক পাঠ্যক্রম আৰু সহপাঠ্যক্রমিক কার্যসূচীৰ মাধ্যমেৰে শিক্ষার্থীসকলে তেওঁলোকৰ শাৰীৰিক, আবেগিক আৰু বৌদ্ধিক দক্ষতাসমূহ বিকশিত কৰিব পাৰে। পাঠ্যক্রমে শিক্ষার্থীসকলৰ সর্ব্বাঙ্গীণ বিকাশত নেতৃত্ব দিয়ে। পাঠ্যক্রমৰ অর্থ সঠিকভাৱে বোধগম্য কৰিবলৈ হ'লে আমি শব্দটোৰ উৎপত্তিৰ বিষয়ে জানিব লাগিব। পাঠ্যক্রম শব্দটো লেটিন শব্দ 'কাৰেৰে' (currere)ৰ পৰা আহিছে; যাৰ অর্থ হ'ল 'দৌৰা'। পাঠ্যক্রমৰ প্রকৃত অর্থ হ'ল নিশ্চিত লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ অর্থে দৌৰিবলৈ লোৱা কিছু আহিলা। শিক্ষানুষ্ঠানত শিক্ষাক এটি দৌৰ হিচাপে অভিহিত কৰা হয়। সেই দৌৰত নেতৃত্ব বহন কৰাৰ বাবে পাঠ্যক্রমক সজাই-পৰাই তোলা হয়।

পাঠ্যক্রম সম্বন্ধে বিভিন্ন শিক্ষাবিদে তেওঁলোকৰ সংজ্ঞাসমূহ দাঙি ধৰিছে। কানিংহাম (Cunningham) নামৰ শিক্ষাবিদগৰাকীয়ে কৈছে যে পাঠ্যক্রম হ'ল "A tool in the hands of artist (teacher) to mould the material (pupils) according to his ideals (aims and objectives) in the studio (school)". সংজ্ঞাটোৱে শিক্ষকক কলাকুশলী হিচাপে অভিহিত কৰিছে আৰু শিক্ষানুষ্ঠানৰ উদ্দেশ্য আৰু আদর্শক সাৰোগত কৰি শিক্ষার্থীসকলক সজাই-পৰাই তোলাৰ বাবে পাঠ্যক্রমক আহিলা বুলি কৈছে। পাঠ্যক্রমক শিক্ষাৰ বিভিন্ন পর্যায়ৰ বাবে সজাই তোলা অধ্যয়নৰ ধাৰা বুলি ক'ব পৰা যায়। 'ক্রো আৰু ক্রো' (Crow and Crow) নামৰ শিক্ষাবিদ দুগৰাকীয়ে (আৰ এন চাযায়ো আৰু বি ডি চাইদাৰৰ পুথি 'শৈক্ষিক তত্ব আৰু ব্যৱহাৰ' ১৯৯৬ত উল্লেখ কৰা মতে) কৈছে যে "Curriculum includes all the barmis experience in or outside the school that are included in a programme which has been devised to help him development, physically, emotionally, socially, spiritually and morally.". সংজ্ঞাটোৰ মতে পাঠ্যক্রমে বিদ্যালয়ৰ ভিতৰ আৰু বাহিৰৰ সকলো ধৰণৰ অভিজ্ঞতা শিক্ষার্থীসকলক দিয়ে। ইয়াৰ উপৰিও শিক্ষার্থীসকলক শাৰীৰিক, আবেগিক, সামাজিক, আধ্যাত্মিক আৰু নৈতিকভাৱে বিকশিত হোৱাত পাঠ্যক্রমে সহায় কৰে।

জানি থোৱা ভাল

পাঠ্যক্রম শব্দটোৱে সকলো ধৰণৰ পৰিকল্পিত কার্যাৱলী আৰু অভিজ্ঞতাসমূহক সূচাইছে যিবোৰ বিদ্যালয়ৰ নির্দেশৰ মাধ্যমত

শিক্ষার্থীসকলে পাবলৈ সক্ষম হয়।

- পাঠ্যক্রম প্রকৃত জীৱনৰ সমস্যাসমূহৰ লগত জড়িত। ইয়াত শিশুসকলৰ বাবে অর্থ থাকে যিবোৰে সমাধানৰ বাবে তেওঁলোকক অৱিহণা যোগায়। ই শিশুসকলৰ শাৰীৰিক, আবেগিক আৰু বৌদ্ধিক প্রয়োজনীয়তাসমূহৰ লগত সম্বন্ধযুক্ত যিবোৰে প্রত্যেকটো শিশুৰ পূর্ণ বিকাশত নেতৃত্ব প্রদান কৰে।
- এটি ভাল পাঠ্যক্রম হ'ল শিক্ষার্থী আৰু শিক্ষকসকলৰ মাজৰ সু-সমন্বয়সূচক প্রচেষ্টা। তেনে ধৰণৰ পাঠ্যক্রমে শিক্ষার্থীসকলক বিদ্যালয়ৰ ভিতৰ আৰু বাহিৰত সন্মুখীন হোৱা সমস্যাৰাজি সমাধান কৰাত সহায় কৰে।
- এটি ভাল পাঠ্যক্রম হ'ল সুন্দৰ শিক্ষণ অভিজ্ঞতাসমূহৰ 'পূর্ণ ভাণ্ডাৰ'। শিক্ষার্থীসকলে ইয়াৰ মাধ্যমত নিজ উদ্দেশ্যত উপনীত হ'ব পাৰে আৰু তেওঁলোকৰ অভিজ্ঞতাসমূহৰ দিগদর্শনক নিশ্চিত কৰিব পাৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ঃ আপুনি কেনেকুৱা ধৰণে পাঠ্যক্রমৰ সংজ্ঞা নিৰূপণ কৰিব? ৩০ টা শব্দৰ মাজেৰে ইয়াক প্রকাশ কৰক।

.....

.....

.....

সত্য/অসত্য নির্ণয় কৰক ঃ

প্রশ্ন নং ২ঃ পাঠ্যক্রম শব্দটো লেটিন শব্দ 'কাৰেৰে' (Currere)-ৰ পৰা উৎপত্তি হৈছে। (সত্য/অসত্য)

প্রশ্ন নং ৩ঃ কাৰেৰে (Currere) শব্দটোৰ অর্থ হ'ল 'দৌৰা'। (সত্য/অসত্য)

৪.৪ পাঠ্যক্রমৰ প্রকাৰসমূহ

পাঠ্যক্রমৰ ধাৰণা আৰু অর্থ সম্বন্ধে বোধগম্য হোৱাৰ পিছত এতিয়া আমি পাঠ্যক্রমৰ বিভিন্ন প্রকাৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰোঁহক , যিবোৰ সময়ে সময়ে পৰিৱর্তিত অৱস্থাত আধাৰিত হৈছে। আধুনিক ধাৰাৰ পাঠ্যক্রম পৰম্পৰাগত ধাৰাৰ পাঠ্যক্রমৰ লগত নিমিলে কাৰণ আধুনিক পাঠ্যক্রম নতুন মনোবৈজ্ঞানিক, দার্শনিক আৰু সমাজবিজ্ঞানৰ নীতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি বিকশিত হৈছে। সেইবোৰে শৈক্ষিক প্রক্রিয়াসমূহৰ লগতে পাঠ্যক্রম প্রস্তুতিৰ ধাৰণাৰ পৰিৱর্তন আনিছে।

পাঠ্যক্রমৰ প্রকাৰসমূহ হ'ল ঃ—

- পৰম্পৰাগত বা বিষয়কেন্দ্রিক পাঠ্যক্রম

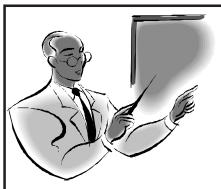
- কর্মশীল পাঠ্যক্রম
- অভিজ্ঞতালব্ধ পাঠ্যক্রম
- অবিভাজিত পাঠ্যক্রম
- বুনিয়াদী শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রম
- জীৱনকেন্দ্রিক পাঠ্যক্রম বা সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রম

ওপৰত উল্লেখ কৰা পাঠ্যক্রমৰ ভাগবোৰৰ ভিতৰত আমি তিনিবিধ পাঠ্যক্রমৰ বিষয়েহে আলোচনা কৰিমহঁক। সেয়া— পৰম্পৰাগত পাঠ্যক্রম, কর্মশীল পাঠ্যক্রম আৰু সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রম।

পৰম্পৰাগত পাঠ্যক্রম বা বিষয়কেন্দ্রিক পাঠ্যক্রম ঃ— পৰম্পৰাগতভাৱে চলি থকা পাঠ্যক্রমটোক বিষয়কেন্দ্রিক পাঠ্যক্রম বুলিও জনা যায়। এই পাঠ্যক্রমে নির্দিষ্ট সময়ৰ বাবে কিছুমান বিষয়ক অন্তর্ভুক্ত কৰি লয়। এই পাঠ্যক্রমৰ প্রত্যেকটো বিষয়ৰ একোটা সুকীয়া চিনাকি থাকে যিটোৰ দ্বাৰা বিষয়টোৰ প্রকৃতি আৰু পৰিসৰ সুন্দৰভাৱে নির্ণয় কৰা হয়। এনে পাঠ্যক্রমত শিশুসকলৰ বৌদ্ধিক বিকাশক প্রাধান্য দিয়া হয়। বিষয়কেন্দ্রিক পাঠ্যক্রমত অধ্যয়নৰ মূল্যবোধৰ মাধ্যমত শিশুৰ ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক বিকাশত গুৰুত্ব দিয়া দেখা নাযায়।

এই পাঠ্যক্রমৰ মূল দিশসমূহ হ'ল—

- ই বিষয়বোৰৰ লগত কেন্দ্রীভূত।
- ইয়াত শিক্ষণীয় বিষয়বস্তুৰ ওপৰতহে গুৰুত্ব দিয়া হয়।
- শিক্ষাদানৰ অৱস্থা নির্ধাৰিত হোৱাৰ আগতে বিষয়বস্তুবোৰ নির্বাচন কৰি সংগঠিত কৰা হয়।
- এই পাঠ্যক্রম শিক্ষককেন্দ্রিক আৰু শিক্ষকৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্রিত অথবা শিক্ষণীয় অৱস্থাৰ বাবে বাহ্যিক কর্তৃত্বশীল প্রতিনিধিত্ব দেখিবলৈ পোৱা যায়।
- ইয়াত শিক্ষাদানৰ ঘটনাৰাজিৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হয়, জ্ঞান আহৰণৰ বাবে খবৰজাতীয় দিশবোৰ শিকোৱা হয় বা ভৱিষ্যতৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে ধাৰণা দিয়া হয়।
- ইয়াত বিষয়বস্তুৰ উন্নত শিক্ষাদান পদ্ধতিৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হয়।

জানি থোৱা ভাল

আমি অধিকভাৱে জনাৰ বাবে বিষয়কেন্দ্রিক পাঠ্যক্রমৰ বিষয়ে বিভিন্ন শিক্ষাবিদে আগবঢ়োৱা দিশবোৰ আলোচনাত্মক দৃষ্টিভংগীৰে চাব পাৰোঁ। দিশবোৰ হ'ল—

- ইয়াত বিষয়ৰ গুৰুত্বপূর্ণ দিশবোৰ কঠোৰভাৱে গ্রহণ কৰি এটা নির্দিষ্ট শ্রেণীৰ বাবে নির্দ্ধাৰিত সময়ৰ ভিতৰত প্রত্যেকটো বিষয়ৰ পৰিসৰ অধ্যয়ন কৰা হয়।

- ই স্থিতিশীল আৰু অপৰিৱৰ্তনীয়। এনেধৰণৰ পাঠ্যক্রমিক ধাৰণাটোৱে কোনো শিশুৰ প্রয়োজনীয়তাসমূহ পূৰণ কৰিব নোৱাৰে বা সমাজৰ উপকাৰ সাধন কৰিব নোৱাৰে।
- ইয়াক বয়স্ক ব্যক্তিসকলে তেওঁলোকৰ নিজস্ব পতিৰূপক লৈ গঠন কৰে। বিষয়কেন্দ্রিক পাঠ্যক্রম শিশুসকলক ভৱিষ্যতৰ বাবে প্রস্তুত কৰি তোলাৰ অর্থে বয়স্ক লোকসকলে তেওঁলোকৰ বয়স্ক মানদণ্ড আৰু মূল্যবোধৰ আধাৰত গঠন কৰে। সাধাৰণতে এই পাঠ্যক্রম শিক্ষা বিভাগৰ উচ্চ পর্যায়টোৱে সজাই-পৰাই তোলে অথবা শিশুসকলৰ প্রয়োজন আৰু আগ্রহৰ ওপৰত জ্ঞান নথকা ৰাজনৈতিক প্রশাসকসকলে ইয়াৰ গুৰি ধৰে।
- ইয়াত পুনৰ উক্তি আৰু মুখস্থৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হয়। এই প্রক্রিয়াত শিক্ষকৰ মূল বিষয় কি পঢ়াব আৰু কেনেকৈ পঢ়াব সেই বিষয়ে গুৰুত্ব নাই। এই পদ্ধতিটোত শিক্ষকে বিষয়বস্তুৰ মুখস্থৰ ওপৰতহে গুৰুত্ব আৰোপ কৰা দেখা যায়। ইয়াৰ ফলত পাঠ্য বস্তুখিনিহে জ্ঞানৰ একমাত্র সমল বুলি ধৰি লোৱা হয়।
- বিষয়কেন্দ্রিক পাঠ্যক্রমত ভাৰতীয় সমাজৰ আধ্যাত্মিক পৈত্রিকতাৰ প্রকাশৰ ক্ষেত্রত গুৰুত্ব দিয়া নহয় কাৰণ এই পাঠ্যক্রম কিতাপৰ জ্ঞানৰ লগত গভীৰভাবে জড়িত। ই মানুহৰ জীৱনৰ লগতো সম্বন্ধযুক্ত নহয়। পৰম্পৰাগত পাঠ্যক্রমে আবেগ, লোকসংস্কৃতি, সংগীত, কলা, শিল্প আদিৰ লগত যোগসূত্র স্থাপন কৰিবলৈ সমর্থবান নহয়। চমুকৈ ক'ব পাৰি যে এই পাঠ্যক্রমে জীৱনৰ ***সৌন্দর্যবোধক*** স্পর্শ কৰিব পৰা নাই।

ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রম ঃ— বিষয়কেন্দ্রিক পাঠ্যক্রমৰ পিছত আমি এতিয়া আলোচনা কৰিম পাঠ্যক্রমৰ ক্রিয়াকেন্দ্রিক দিশটো,- য'ত বিষয়বস্তুক ৰূপান্তৰিত কৰা হয় ক্রিয়াৰ অৱস্থালৈ। ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রম প্রক্ষেপন আৰু কর্মৰ মাধ্যমেৰে শিক্ষণৰ ওপৰত আধাৰিত। ইয়াত জ্ঞান লাভ হয় কর্মসমূহৰ বাহ্যিক গঠন আৰু উৎপাদনৰপৰা। ক্রিয়াসমূহে শিশুসকলৰ ইচ্ছাক গঠনমূলক আৰু সৃষ্টিশীল ধাৰণাৰ মাধ্যমেৰে বিকশিত কৰি তোলে। শিশুসকলে বিদ্যালয়ত অভ্যাস কৰা বিভিন্ন ধৰণৰ ক্রিয়াই তেওঁলোকৰ **ব্যক্তিত্বৰ** সামগ্রিক **গঠনত** নেতৃত্ব দিয়াত সহায় কৰে। সেয়েহে শিশুসকলৰ প্রকৃতি আৰু আগ্রহৰ ওপৰত প্রাধান্যতা দি গঠনমূলক আৰু উদ্দেশ্যপূর্ণ কর্মৰাজিৰ মাধ্যমেৰে শিক্ষাদান কৰা উচিত। ৰুছো, মন্টেশ্বৰী, জন ডিউই আৰু মহাত্মা গান্ধী আদিৰ দৰে মহান চিন্তাবিদ তথা শিক্ষাবিদসকলে **'কর্মৰ মাজেৰে শিক্ষা'** আৰু **'ক্রিয়াৰ মাজেৰে শিক্ষণ'** প্রক্রিয়াত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল।

ক্রিয়াশীল পাঠ্যক্রমৰ কেইটিমান মূল দিশ হ'ল—

- ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রমে শিক্ষার্থীসকলক মগজু, মন আৰু হাতৰ সমাহাৰত (3H) সমৃদ্ধিশালী হ'ব বুলি ব্যক্ত কৰিছে।
- সাধাৰণতে ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রমৰ পৰা লোৱা সকলোবোৰ শাৰীৰিক ক্রিয়াই শিক্ষার্থীসকলৰ অকল শাৰীৰিক নিপুণতা আৰু কর্মৰ দক্ষতা বিকাশ নকৰে ইয়াৰ লগতে তেওঁলোকৰ মানসিক সন্তুষ্টি আৰু বৌদ্ধিক গঠনো সমৃদ্ধিশালী হয়।
- ক্রিয়াসমূহে শিশুসকলৰ সামাজিক বিকাশ প্রক্রিয়াত অৱদান আগবঢ়ায়।
- ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রমত সমস্যা আৰু কৌশলসমূহ শিক্ষক আৰু শিক্ষার্থীসকলৰ মাজৰ পাৰস্পৰিক সহযোগিতাৰ দ্বাৰা সমাধান কৰিব পৰা যায়।
- ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রমে দলৰ ভিতৰৰ পাৰস্পৰিক লেনদেনে প্রকৃত সমযোজন আৰু সহযোগিতাৰ প্রশিক্ষণ দিয়াৰ লগতে সামাজিক প্রৱণতা সৃষ্টি কৰাত নেতৃত্ব দিয়ে।

জানি থোৱা ভাল

ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রম মনোগ্রাহী তথা প্রয়োজনীয় এক জ্ঞানদান, কৌশল আৰু ভাব-ভংগী উন্নতি সাধনৰ বাবে গঢ়ি তোলা জীৱনভিত্তিক পাঠ্যক্রম যদিও ইয়াক প্রকৃত আন্তঃগাঁথনিৰ অভাৱৰ বাবে প্রয়োগ কৰিব পৰাটো সহজসাধ্য নহয়। ইয়াৰ উপৰিও এই পাঠ্যক্রম শিশুসকলৰ সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক অভ্যাস বিকাশ কৰাৰ বাবে যথেষ্ট নহয়।

সৌন্দর্যবোধঃ সুন্দৰৰ অধ্যয়ন বিশেষভাৱে শিল্পৰ সুন্দৰতা

গঠনঃ সংখ্যা আৰু আকাৰ বৃদ্ধি। ইয়াত ব্যক্তিগত বিকাশ আবেগিক বিকাশ, বৌদ্ধিক বিকাশ আৰু আধ্যাত্মিক বিকাশ আদিক দেখুওৱা হৈছে।

ব্যক্তিত্বঃ কাৰোবাৰ চৰিত্র আন ব্যক্তিৰ ক্ষেত্রত প্রদর্শন কৰা আচৰণ। আচৰণৰ পূর্ণযৌগিক গোট।

<u>সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রম</u> ঃ— আমি ওপৰত আলোচনা কৰা দুয়োবিধ পাঠ্যক্রমৰ বিষয়ে অৱগত হৈ উপলব্ধি কৰিছোঁ যে বিষয়কেন্দ্রিক পাঠ্যক্রম আৰু ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রমৰ কোনোবিধেই উৎকৃষ্ট ধৰণৰ পাঠ্যক্রম নহয়। শিক্ষার্থীসকলৰ ভিন্নতা যথেষ্টভাৱে থাকে বাবেই দুয়োবিধ পাঠ্যক্রমে তেওঁলোকৰ পূর্ণ সম্ভাৱনাবোৰ বিকাশ কৰিব নোৱাৰে আৰু চাহিদাও পূৰণ কৰিব নোৱাৰে। শিক্ষার্থীসকলৰ ভিন্নতালৈ লক্ষ্য ৰাখি আন এবিধ পাঠ্যক্রম বিকশিত কৰি তোলা হৈছে যিটোক সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রম বুলি কোৱা হয়। সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রম এনে এবিধ পাঠ্যক্রম যিটোক শিক্ষার্থীসকলৰ পর্যায় অনুযায়ী বিষয় আৰু কর্ম নির্বাচন কৰি লোৱা হৈছে। এইবিধ পাঠ্যক্রমে মানৱ কর্মসূচী আৰু মানৱ বিকাশৰ সকলোখিনি দিশক অন্তর্ভুক্ত কৰি লৈছে। ইয়াত ব্যক্তি আৰু সমাজৰ প্রয়োজনীয়তাসমূহ পূৰণৰ ব্যৱস্থা আছে। ইয়াৰ উপৰিও এই পাঠ্যক্রমে পৈত্রিক সংস্কৃতি প্রেৰণ কৰে, বর্তমানৰ ব্যাখ্যা কৰে আৰু ভৱিষ্যতৰ বাবেও সহায় আগবঢ়ায়। সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রমে ক্ষিপ্র গতিৰে হোৱা পৰিৱর্তনমুখী বিশ্বৰ আধুনিক জটিলতাৰ লগত শিশুসকলক খাপ খাব পৰাকৈ সমর্থবান কৰি তোলে। মহাত্মা গান্ধীৰ বুনিয়াদী শিক্ষা আঁচনিৰ 'সহসম্বন্ধৰ নীতি'ক এনেবিধৰ পাঠ্যক্রম বুলি ক'ব পৰা যায়। বুনিয়াদী শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রমত বিভিন্ন

বিষয়ৰ লগত অধ্যয়নৰ সূচী সম্বন্ধিত হৈ থকাৰ লগতে পৰিবেশৰ জীৱন কৰ্মসূচীও জড়িত হৈ আছে। উদাহৰণস্বৰূপে **মানৱবিদ্যা বিষয়সমূহ** (কলা, দৰ্শন, ইতিহাস, সাহিত্য, নীতিশাস্ত্ৰ, ধৰ্ম), **সমাজ বিজ্ঞানৰ বিষয়সমূহ** (নৃতত্ত্ব বিজ্ঞান, সমাজ বিজ্ঞান, ৰাজনীতি বিজ্ঞান, ডেমোগ্ৰাফী), **প্ৰাকৃতিক বিজ্ঞানৰ বিষয়সমূহ** (পদাৰ্থ বিজ্ঞান, ভূবিজ্ঞান, ভূতত্ব বিজ্ঞান, জ্যোতিবিজ্ঞান, গণিত) নিৰ্বাচন কৰি সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্ৰমৰ বিষয় হিচাপে অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

জানি থোৱা ভাল

সঁচা অৰ্থত শিক্ষাৰ্থীসকলৰ মানসিক পৰ্যায়ৰ ওপৰত সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্ৰম প্ৰতিষ্ঠিত। শিক্ষাৰ্থীসকলৰ বয়স আৰু গাঁথনিক পৰ্যায়ৰ ভিত্তিত সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্ৰমৰ সূচী আৰু বিষয়সমূহে তেওঁলোকক বিশেষ ধৰণৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিছে। ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল আৰম্ভণিতে পাঠ্যক্ৰমখন সকলোৰে বাবে একে কিন্তু পৰৱৰ্তী সময়ত শিক্ষাৰ্থীসকলৰ ৰুচি-অভিৰুচি আৰু আগ্ৰহ অনুযায়ী বিশেষ বিষয় লোৱাৰ বাবে অনুমতি প্ৰদান কৰা হয়। বিশেষীকৰণ ব্যৱস্থাটোৰ অনুমতি প্ৰদান কৰা হয় ১৪ বছৰ বয়সত, অৰ্থাৎ উচ্চতৰ মাধ্যমিক পৰ্যায়ত। এই পৰ্যায়টোত শিক্ষাৰ্থীসকলে তেওঁলোকৰ প্ৰৱণতাৰ বিকাশ ঘটাব পাৰে আৰু অধ্যয়নৰ বাবে নিজস্ব আগ্ৰহ প্ৰদৰ্শন কৰিব পাৰে। বিশেষকৈ কাৰিকৰী, বাণিজ্যিক, বিদ্যায়তনিক, চিকিৎসা বা সাধাৰণ বিষয়ত নিজস্ব প্ৰৱণতা দেখুৱাব পাৰে। এনে ধৰণৰ ব্যৱস্থাই শিক্ষাৰ্থীসকলক সমতাসম্পন্ন ব্যক্তিত্বৰ অধিকাৰী কৰি গণতান্ত্ৰিক ৰাষ্ট্ৰ এখনৰ সুদক্ষ নাগৰিক হিচাপে গঢ় দিয়াব পাৰে। সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্ৰমৰ আধাৰত শিক্ষা লাভ কৰা শিক্ষাৰ্থীয়ে সমাজৰ যিকোনো পৰিস্থিতিত নিজকে খাপ খুৱাবলৈ সমৰ্থবান হয়। অধিকভাৱে নিশ্চিত হ'বলৈ হ'লে আমি ১৯৫২-৫৩ চনৰ মাধ্যমিক শিক্ষা আয়োগৰ পৰামৰ্শত আগবঢ়োৱা বিষয়বোৰ চাব পাৰো। আয়োগৰ মতে মজলীয়া বিদ্যালয় পৰ্যায়ত আমি পাওঁ ভাষাসমূহ (আঞ্চলিক, ৰাষ্ট্ৰীয় আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয়), সমাজ অধ্যয়ন, সাধাৰণ বিজ্ঞান, গণিত, কলা আৰু সংগীত, শিল্প আৰু শাৰীৰিক শিক্ষা ইত্যাদি। উচ্চ পৰ্যায়ৰ পাঠ্যক্ৰমত শিশুসকলৰ বিশেষ দক্ষতা আৰু আগ্ৰহক প্ৰাধান্য দিয়া হয়। তেওঁলোকে মানৱবিদ্যা বিষয়ক, কাৰিকৰী, বাণিজ্যিক, কৃষি, সৌন্দৰ্যকলা আদিৰ দৰে বহল পৰিসৰৰ বিষয়সমূহৰ মাজৰ পৰা ইচ্ছামতে বিষয় নিৰ্বাচন কৰি ল'ব পাৰে।

চিন্তা-চৰ্চা কৰকঃ ৪.১

শিক্ষাদান আৰু আহৰণ প্ৰক্ৰিয়াৰ বাবে আপুনি কোনবিধ পাঠ্যক্ৰমক উপযুক্ত পাঠ্যক্ৰম হিচাপে নিৰ্বাচন কৰিব?

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ঃ আপোনাৰ মতে সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রম কি?
৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত ব্যাখ্যা কৰক।

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ঃ সত্য/অসত্য নির্ণয় কৰক

- পৰম্পৰাগত পাঠ্যক্রম পুথিগত জ্ঞানৰ ভিত্তিত আধাৰিত। (সত্য/অসত্য)
- ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রম সম্পূর্ণৰূপে শিক্ষকৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্রিত। (সত্য/অসত্য)
- ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রমে 'কর্মৰ মাজেৰে শিক্ষণ' পদ্ধতিক অনুসৰণ কৰে। (সত্য/অসত্য)
- সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রম শিক্ষার্থীসকলৰ ভিন্ন প্রকৃতিলৈ লক্ষ্য কৰি সজাই তোলা হয়। (সত্য/অসত্য)
- সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রমত শিক্ষার্থীসকলে ১৪ বছৰ বয়সৰ পিছত তেওঁলোকৰ ইচ্ছা অনুসৰি বিষয়বোৰ নির্বাচন কৰি ল'ব পাৰে। (সত্য/অসত্য)

৪.৫ পাঠ্যক্রমৰ দোষসমূহ

এই ভাগটোত আমি বর্তমান শিক্ষাদান আৰু আহৰণ প্রক্রিয়াত প্রচলিত হৈ থকা পাঠ্যক্রমত কেনে ধৰণৰ দোষ আছে তাৰ বিষয়ে চমুভাৱে আলোচনা কৰিম। শিক্ষার্থীসকলে তেওঁলোকৰ জীৱনৰ নিশ্চিত লক্ষ্যত উপনীত হোৱাত অসমর্থ হোৱাৰ কাৰণবোৰ কি সেয়া বিশ্লেষণ কৰাটো প্রয়োজনীয়। পাঠ্যক্রম সম্বন্ধে বহল বিশ্লেষণৰ পিছত মাধ্যমিক শিক্ষা আয়োগে কিছুমান মূল আসোঁৱাহ পাইছে। তলত আমি আসোঁৱাহবোৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰোহঁকঃ—

- আনুষ্ঠানিক শিক্ষাত শিক্ষাদান আৰু আহৰণ প্রক্রিয়াৰ বাবে পাঠ্যক্রম পূর্ব নির্দ্ধাৰিত আৰু পূর্ব পৰিকল্পিত হৈ থাকে। এনে ধৰণৰ পাঠ্যক্রম বিষয় শিক্ষাৰ ওপৰত আধাৰিত হয়। এই পাঠ্যক্রমে শিক্ষার্থীৰ কি ইচ্ছা তাৰ্লৈ গুৰুত্ব নিদি শিক্ষকে কি বিচাৰে তাৰ্লৈহে গুৰুত্ব দিয়ে। সেয়েহে ইয়াক স্থিতিশীল বুলি ক'ব পাৰি।
- বর্তমান শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ পাঠ্যক্রমে পুথিগত বিদ্যাত গুৰুত্ব আৰোপ কৰাটো পৰিলক্ষিত হয়। ই এটা পাঠ্যক্রমৰ মূল আসোঁৱাহ। বর্তমান পাঠ্যক্রমত শিক্ষার্থীৰ মানসিক গুণাৱলীৰ

বিকাশৰ পৰিৱৰ্তে অকল পুথিৰ বিদ্যাৰ ওপৰতহে অধিক গুৰুত্ব দিয়া দেখা যায়।

- ব্যক্তিগত প্ৰভেদৰ প্ৰতি আওকাণ কৰাটো বৰ্তমান পাঠ্যক্ৰমৰ আন এটি উল্লেখযোগ্য আসোঁৱাহ। সকলো শিক্ষাৰ্থীক একেটা সাঁচেৰে গঢ় দিয়াৰ উদ্দেশ্য আগত ৰখা হেতুকে প্ৰতিভাৰ বৈষম্য স্বীকাৰ কৰাৰ সুবিধা নাই।
- জীৱনৰ লগত সংগতিহীনতা—পাঠ্যক্ৰমৰ এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ আসোঁৱাহ হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। সাধাৰণ শিক্ষাৰ বাহিৰেও, চিকিৎসা বিজ্ঞান, কৃষি, প্ৰযুক্তি বিজ্ঞান আদি বৃত্তিমূলক শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰমো জীৱনৰ লগত সংগতিপূৰ্ণ নহয়।
- শিশুৰ নিজৰ প্ৰয়োজনৰ প্ৰতি আওকাণ কৰাটোও বৰ্তমান পাঠ্যক্ৰমৰ এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ আসোঁৱাহ। (বৰ্তমান পাঠ্যক্ৰম অকল বয়স্ক লোকৰ বাবেহে উপযোগী যেন লাগে।)
- আকৰ্ষণহীনতাও বৰ্তমান পাঠ্যক্ৰমৰ এটি উল্লেখযোগ্য আসোঁৱাহ। আকৰ্ষণহীনতাই শিশুৰ শিক্ষাৰ প্ৰতি থকা উৎসাহ-উদ্দীপনা বিনষ্ট কৰে। তাৰ ফলত শিশুৰ বিকাশত বাধা আহে। শিক্ষাৰ্থীসকলে বিদ্যালয়লৈ হেঁপাহেৰে ঢাপলি মেলাৰ পৰিৱৰ্তে বিদ্যালয়ৰ নাম শুনিলে ভয়তে বিহ্বল হৈ পৰে।
- বৰ্তমান শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ পাঠ্যক্ৰমৰ মূল লক্ষ্য হ'ল পৰীক্ষাৰ বাবে শিক্ষাৰ্থীসকলক প্ৰস্তুত কৰি তোলা। পৰীক্ষা অথবা মূল্যায়ন ব্যৱস্থা অতি প্ৰয়োজনীয় কিন্তু সেই অনুপাতে পাঠদান, পাঠ আহৰণ তথা পাঠ্যক্ৰমো উপযুক্তভাৱে হোৱা দৰকাৰ।
- পাঠ্যক্ৰমৰ মূল আসোঁৱাহসমূহৰ ভিতৰত গতানুগতিকতাও এটা বুলি ধৰা হয়। বৰ্তমান শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰম পৰম্পৰাগতভাৱে চলি থকা যেন লাগে কাৰণ তাৰ পৰিৱৰ্তন সাধন কৰিবলৈ বিচৰা নহয়।
- বৰ্তমান পাঠ্যক্ৰম সংকীৰ্ণ দৃষ্টিভঙ্গীৰ দ্বাৰা প্ৰস্তুত হোৱা যেন লাগে। ইয়াৰ গণ্ডী ঠেক হোৱা হেতুকে শিক্ষাৰ্থীসকলৰ বিকাশত ই বিশেষ ধৰণৰ প্ৰভাৱ পেলাব নোৱাৰে। শিশুৰ স্বাভাৱিক সক্ৰিয়তাক সহায় কৰাৰ ক্ষেত্ৰত বৰ্তমান পাঠ্যক্ৰমে কোনো সহাঁৰি নোযোগায়।
- বৰ্তমান পাঠ্যক্ৰমে শিশুসকলক আধুনিক সমাজৰ উপযুক্ত নাগৰিক হিচাপে গঢ়ি তুলিব নোৱাৰে কাৰণ শিক্ষা আৰু কৰ্মৰ মাজত কোনো মিল নাই।
- বৰ্তমান শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰম অতি গধুৰ হোৱা বাবে শিক্ষাৰ্থীসকলক বিকশিত কৰাৰ পৰিৱৰ্তে নিম্ন মানদণ্ডলৈহে ধাৰিত হোৱাত সহায় কৰে।
- বৰ্তমান শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ পাঠ্যক্ৰমত বৃত্তিমূলক শিক্ষাৰ বিশেষ কোনো ব্যৱস্থা নথকাত সামগ্ৰিকভাৱে বিকাশ হোৱাত শিশুসকলক সহায় নকৰে। বৰ্তমান পাঠ্যক্ৰমত এনে কিছুমান বিষয় সন্নিবিষ্ট কৰিব লাগিব যিবোৰে শিশুৰ সামগ্ৰিক বিকাশত সহায় কৰিবলৈ সক্ষম হয়।

- বিষয়বস্তুত অত্যাধিক বিভাজন হোৱা হেতুকে সাধাৰণ জ্ঞান লাভ কৰাত পাঠ্যক্রমে শিশুসকলক সহায় নকৰে। বর্তমান পাঠ্যক্রমত বিজ্ঞান আদি কিছুমান বিষয় ভাগ উপভাগত বিভক্ত কৰাৰ ফলত শিক্ষার্থীসকলৰ ধাৰণা অসম্পূর্ণ হৈ ৰয়।
- সামাজিক অর্থনীতিত সহায় কৰাৰ বাবে শিশুসকলক পাঠ্যক্রমে কোনো ধৰণে সহায় নকৰে। শিক্ষা লাভ কৰাৰ লগে লগে দেশ তথা ৰাষ্ট্রৰ অর্থনৈতিক অৱস্থাৰ লগত প্রকৃততে শিশুসকল জড়িত হৈ পৰাৰ ব্যৱস্থা কৰিলেহে ৰাষ্ট্র চহকী আৰু শক্তিশালী হ'ব।

৪.৬ প্রাথমিক আৰু মাধ্যমিক পর্যায়ৰ পাঠ্যক্রম প্রস্তুতিৰ মূল নীতিসমূহ

এক উপযুক্ত পাঠ্যক্রম প্রস্তুত কৰাৰ বাবে কিছুমান নীতি মানি চলিব লগীয়া হয়। পাঠ্যক্রমটো প্রস্তুত কৰোঁতে বিদ্যালয়, মহাবিদ্যালয় আৰু বিশ্ববিদ্যালয় পর্যায়লৈ শিক্ষার্থীসকলৰ প্রয়োজনীয়তা আৰু আগ্রহলৈ লক্ষ্য কৰিবলগীয়া হয়। প্রত্যেকটো পর্যায়লৈ সুকীয়াভাৱে চাবলগীয়া হোৱাৰ লগতে তেওঁলোকৰ মানসিক পর্যায়টো লক্ষণীয় হৈ পৰে। আমি এতিয়া প্রাথমিক আৰু মাধ্যমিক পর্যায়ৰ পাঠ্যক্রম প্রস্তুতিৰ ক্ষেত্রত মানিবলগীয়া মূল নীতিসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিমহঁক।

প্রাথমিক পর্যায়ৰ বাবে প্রয়োজনীয় নীতিসমূহ ঃ—

- **শিশুকেন্দ্রিক পাঠ্যক্রমৰ নীতি ঃ** শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ সম্পদ হ'ল শিশুসকল। এনে সম্পদৰ প্রাথমিক বিকাশৰ বাবে শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রম শিশুকেন্দ্রিক হ'ব লাগিব। শিশুসকলৰ বর্তমান অৱস্থা আৰু পৰিস্থিতিলৈ লক্ষ্য ৰাখি প্রয়োজনীয়তাসমূহ পূৰণৰ প্রচেষ্টা চলাব পৰাকৈ পাঠ্যক্রম প্রস্তুত কৰিব লাগিব। সকলো ক্ষেত্রতে শিশুসকলৰ মানসিক পর্যায়লৈ লক্ষ্য ৰাখি পাঠ্যক্রমৰ বিষয়বস্তুবোৰ নির্বাচন কৰিব লাগিব। কোমল মনৰ শিশুসকলে যাতে কোনো ধৰণৰ জটিলতাৰ সন্মুখীন নহয় তালৈ লক্ষ্য ৰাখিব লাগিব।
- **সমতাসম্পন্ন ধাৰণাৰ প্রয়োগ ঃ** প্রাথমিক পর্যায়ৰ পাঠ্যক্রম প্রস্তুত কৰিবলৈ লওঁতে সমতাসম্পন্ন ভাবধাৰাৰ প্রতি চকু ৰখা দৰকাৰ। শিশুসকলৰ সমর্থতা বা সম্ভাৱনীয়তাসমূহ বিকাশ কৰাৰ অর্থে পাঠ্যক্রমত তত্বমূলক আৰু ব্যৱহাৰিক বিষয়সমূহ অন্তর্ভুক্ত কৰিব লাগিব। তেনে কৰিলেহে সমাজত উদ্ভৱ হ'ব পৰা পৰিস্থিতিৰ লগত তেওঁলোকে খাপ খাব পাৰিব। শিক্ষার্থীসকলৰ মানসিক পর্যায়লৈ লক্ষ্য ৰাখি ব্যক্তিমুখী, সমাজকেন্দ্রিক মুক্ত ধাৰণা, বৃত্তিমুখী, বাধ্যতামূলক আৰু ঐচ্ছিক বিষয়সমূহ সন্নিবিষ্ট কৰাটো ভাল।
- **ভাষা অধ্যয়নৰ নীতি ঃ** শিশুৱে প্রাথমিক স্কুলত প্রৱেশ কৰাৰ পূর্বে নিজ মাতৃভাষাৰ কথিত জ্ঞান আয়ত্ব কৰি উঠিব পাৰে। সেইবাবে প্রাথমিক স্কুলৰ পাঠ্যক্রমত শিশুৰ কথিত,

পঠিত আৰু লিখিত ভাষা-জ্ঞানৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে। এই সময়ত শিশুক অধিক নতুন শব্দৰ লগত পৰিচয় কৰাই দি তাৰ প্ৰয়োগিক ধাৰণা দিব লাগে। এনেবোৰ শব্দৰ শুদ্ধ উচ্চাৰণ আৰু লিখনৰ ক্ষেত্ৰত বৰ্ণশুদ্ধিৰ প্ৰতিও লক্ষ্য ৰাখিব লাগে।

- **গাণিতিক ধাৰণাৰ নীতি ঃ** সংখ্যা জ্ঞানৰ প্ৰয়োজনীয় অভিজ্ঞতা এই সময়ত শিশুৱে আয়ত্ব কৰি উঠে। বস্তু আৰু সংখ্যাৰ কম-বেছি পৰিমাণৰ প্ৰতি স্বাভাৱিকতেই সি আকৃষ্ট হয়। সেইবাবে সংখ্যাৰ যোগ-বিয়োগ, পূৰণ-হৰণ আদি গণিতৰ প্ৰাথমিক ধাৰণা শিশুক দিব লাগে। এনে ধাৰণা তাৰ বাস্তৱ অভিজ্ঞতাৰ যোগেদি দিয়াৰো ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।
- **মানৱীয় বিষয় অধ্যয়নৰ নীতি ঃ** শিশুক এই পৰ্যায়ত মানৱীয় বিষয়বোৰৰ লগত সাধাৰণভাৱে পৰিচয় কৰাই দিয়াটো পাঠ্যক্ৰমৰ দায়িত্ব। এনে বিষয়ৰ ভিতৰত ভূগোল আৰু বুৰঞ্জীৰ প্ৰাথমিক জ্ঞান অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে। থকা ঠাই ডোখৰৰ অৱস্থিতি, তাৰ চাৰিসীমা, উপৰিভাগৰ অৱস্থা আদি সম্বন্ধে সাধাৰণ পৰিচয় দিব লাগে। পৃথিৱীৰ বিভিন্ন অঞ্চলৰ দেশ আৰু মানুহৰ বৰ্ণনা, জীৱিকা নিৰ্বাহৰ পদ্ধতি আদি জনাব লাগে। তেওঁলোকৰ সাধুকথা, ৰূপকথা, প্ৰসিদ্ধ কাহিনী, মহাপুৰুষৰ জীৱনী আদি শিশুৰ উপযোগীকৈ পাঠ্যক্ৰমত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে।
- **প্ৰকৃতি আৰু পৰিবেশ অধ্যয়নৰ নীতি ঃ** শিশুক প্ৰাথমিক পৰ্যায়তেই প্ৰকৃতি জগতখনৰ লগত পৰিচয় কৰাই দিব লাগে। তাৰ মনত প্ৰাকৃতিক পৰিবেশৰ বিভিন্ন বস্তু আৰু বিষয়ৰ প্ৰতি এক স্বাভাৱিক কৌতুহলৰ ভাব জন্মে। জীৱ-জন্তু, গছ-গছনি, নদ-নদী, বায়ু-পানী আদিৰ লগত মানুহৰ যি সম্বন্ধ তাৰ সহজ বিশ্লেষণ পাঠ্যক্ৰমত দাঙি ধৰিব লাগে। ইয়াৰ যোগেদি শিশুক বিজ্ঞান জগতৰ প্ৰাথমিক ধাৰণা দিয়াটোও ইয়াৰ এক উদ্দেশ্য হ'ব লাগে।
- **হাতৰ কামৰ ব্যৱহাৰ ঃ** এই সময়ত শিশুৰ স্বাভাৱিকতেই কৰ্ম প্ৰবৃত্তি আৰু সংগঠন প্ৰবৃত্তি জাগি উঠে। ইয়াৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি শিক্ষাৰ এই পৰ্যায়ত নানাবিধ হস্তশিল্প, যেনে— মাটিৰ কাম, কাগজৰ কাম, বাঁহ-বেতৰ কাম আদি পাঠ্যক্ৰমত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে। হস্তশিল্পবোৰৰ আঞ্চলিক জনপ্ৰিয়তা আৰু প্ৰয়োজনৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি ইয়াক শিশুৰ উপযোগীকৈ পাঠ্যক্ৰমত সন্নিৱিষ্ট কৰিব লাগে। গাঁও আৰু নগৰ অঞ্চলৰ ভিন্নমুখী প্ৰয়োজন এই ক্ষেত্ৰত বিবেচনা কৰিব লাগে।
- **কলাত্মক ক্ৰিয়াৰ প্ৰয়োগ ঃ** শিশুৰ কলাত্মক প্ৰতিভাই এই সময়ত প্ৰকাশৰ পথ বিচাৰে। সৃজনাত্মক কল্পনাৰ প্ৰৱণতাই শিশুক নৃত্য-গীতৰ প্ৰতি স্বাভাৱিকতেই আকৃষ্ট কৰে। চিত্ৰাংকণ আৰু অংকিত চিত্ৰত ৰঙৰ প্ৰয়োগ কৰি সৃষ্টিৰ আনন্দ লাভ কৰে। সেইবাবে এই পৰ্যায়ৰ পাঠ্যক্ৰমত শিশুৰ বাবে নৃত্য, গীত, চিত্ৰাঙ্কণ আদি বিষয়ৰ এক বিশেষ প্ৰয়োজনীয়তা আছে। এনেবোৰ বিষয়ে শিশুৰ স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে আত্মপ্ৰকাশ আৰু বিকাশত বিশেষ সহায় কৰে।

- **স্বাস্থ্য-বিজ্ঞান সম্বন্ধে জ্ঞানদান ঃ** স্বাস্থ্য ৰক্ষাৰ মৌলিক নীতিসমূহৰ প্ৰাথমিক জ্ঞান আৰু শিশুৰ ব্যৱহাৰিক জীৱনত তাৰ অনুশীলন অতি প্ৰয়োজনীয় কথা। সেইবাবে এই সম্বন্ধীয় ক্ৰিয়া অভিজ্ঞতাৰ শিক্ষা পাঠ্যক্ৰমত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে। শিশুৰ পোচাক-পৰিচ্ছদ, হাত-ভৰি, চকু-মুখ, দাঁত-চুলি-নখ আদি পৰিষ্কাৰ কৰি ৰখাৰ বাবে শৰীৰ চৰ্চা বিষয় পাঠ্যক্ৰমত অন্তৰ্ভুক্ত কৰাটো প্ৰয়োজন।
- **নৈতিক শিক্ষা প্ৰদান ঃ** শিশুকাল সজ আচৰণৰ শিক্ষা-অনুশীলনেৰে নৈতিক চৰিত্ৰ গঠনৰ সময়। নৈতিক-অনৈতিকতাৰ চেতনা শিশুৰ মনত স্বাভাৱিকতেই জাগি উঠে। ইয়াক সুস্থ ৰূপত গঢ় দি তুলিবৰ বাবে পাঠ্যক্ৰমত নৈতিক শিক্ষাৰ বিষয় অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে। ইয়াৰ যোগেদি শিশুৰ আচৰণ সমাজৰ গ্ৰহণযোগ্য কৰি তুলিব পাৰি। ইয়াৰ বাবে সামূহিক প্ৰাৰ্থনা, মহাপুৰুষৰ জীৱনী অধ্যয়ন, নীতি-জ্ঞানসমূহ ব্যক্তিগত জীৱনত কাৰ্যকৰীকৰণ আদি কাৰ্যসূচী গ্ৰহণ কৰিব পৰা যায়।
- **মাধ্যমিক পৰ্যায়ৰ পাঠ্যক্ৰম প্ৰস্তুতিৰ নীতি ঃ** শিক্ষাৰ পৰ্যায়বোৰৰ ভিতৰত মাধ্যমিক পৰ্যায়ৰ পাঠ্যক্ৰম নিঃসন্দেহে সৰ্বাধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ। কাৰণ এই পৰ্যায়ৰ শিক্ষাই দেশ আৰু সমাজৰ সকলো শ্ৰেণী লোককে সাধাৰণভাৱে প্ৰভাৱিত কৰে। দেশৰ অৰ্থনৈতিক, সামাজিক আৰু কাৰিকৰী দিশৰ বিকাশ আৰু এই সম্বন্ধীয় আশা-আকাংক্ষা পূৰণ কৰাটো ইয়াৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। বাস্তৱক্ষেত্ৰত মাধ্যমিক স্কুলৰ পাঠ্যক্ৰমেই সমাজৰ উৎপাদনশীল আৰু দায়িত্বশীল সুনাগৰিক ব্যক্তি এজন গঢ় দি তোলে। উল্লেখযোগ্য যে মাধ্যমিক শিক্ষাৰ অন্ততঃ শতকৰা ৭০ ভাগ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে শিক্ষা জীৱন শেষ কৰি সামাজিক জীৱনত প্ৰৱেশ কৰে। তেওঁলোকে সামাজিক জীৱনত নিজ নিজ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োজনীয় নেতৃত্বও প্ৰদান কৰে। সেইবাবে এই পৰ্যায়ৰ পাঠ্যক্ৰমে দিয়া শিক্ষাৰ প্ৰভাৱ ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক জীৱনৰ বাবে সামগ্ৰিক আৰু সুদূৰপ্ৰসাৰী বিধৰ হয়। এনে পাঠ্যক্ৰম ৰচনা কৰাটো শিক্ষাবিদসকলৰ বাবে এক দায়িত্বপূৰ্ণ কৰ্তব্য।

  মাধ্যমিক পৰ্যায়ৰ পাঠ্যক্ৰম প্ৰস্তুতিৰ ক্ষেত্ৰত তলৰ নীতিবোৰ মানি চলিব পৰা যায়—

- **অভিজ্ঞতাৰ নীতি ঃ** এখন উপযুক্ত পাঠ্যক্ৰম প্ৰস্তুত কৰিবলৈ যাওঁতে প্ৰথমতে আমি লক্ষ্য ৰাখিব লাগিব পাঠ্যক্ৰমখনৰ পৰা শিক্ষাৰ্থীসকলে অভিজ্ঞতা লাভ কৰিব পাৰে নে নোৱাৰে। অভিজ্ঞতাপুষ্ট পাঠ্যক্ৰম হ'লেহে শিক্ষাৰ্থীসকল শিক্ষা আহৰণৰ ক্ষেত্ৰত উপকৃত হ'ব।
- **বহুমুখী ভাবধাৰা ঃ** আধুনিক শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ পাঠ্যক্ৰম বহুমুখী হোৱাটো প্ৰয়োজন। শিক্ষাৰ্থীৰ ৰুচি-অভিৰুচি, বুদ্ধি, আৰ্থ-সামাজিক অৱস্থা, ভৌগোলিক অৱস্থান আদিৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখিহে পাঠ্যক্ৰম ৰচনা কৰিবলৈ লোৱা উচিত। একে স্তৰতে বিভিন্ন ধৰণৰ ভাবধাৰা সন্নিবিষ্ট পাঠ্যক্ৰম প্ৰয়োগ কৰিলেহে শিক্ষাৰ্থীসকল লাভান্বিত হ'ব।

- **জীৱনৰ লগত সঙ্গতি স্থাপন ঃ** জীৱনৰ লগত সঙ্গতি স্থাপনৰ নীতি প্ৰয়োগ কৰিলেহে আধুনিক পাঠ্যক্ৰম মনোগ্ৰাহী হ'ব। জীৱন নিৰ্বাহ প্ৰণালীৰ পৰা সম্পূৰ্ণ বিচ্ছিন্ন হ'লে সেই পাঠ্যক্ৰম কোনো শিক্ষাৰ্থীৰ বাবে ফলপ্ৰসূ নহ'ব।
- **মনোবৈজ্ঞানিক সত্যৰ উপলব্ধি ঃ** শিশুসকলক শিক্ষা দিয়াৰ অন্তৰ্নিহিত সত্যতা আছে মনোবৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰ ওপৰত। মনোবিজ্ঞানে মানুহৰ মন আৰু মনৰ কাৰ্যাৱলীৰ বিষয়ে বিভিন্ন ধৰণে অধ্যয়ন কৰি তথ্য উদ্‌ঘাটন কৰিছে। পাঠ্যক্ৰমত সন্নিবিষ্ট কৰা সকলোবিলাক অভিজ্ঞতাৰ প্ৰকৃতি যি স্তৰৰ পাঠ্যক্ৰমত প্ৰয়োগ কৰা হয় সেই স্তৰৰ শিক্ষাৰ্থীসকলৰ মানসিক অৱস্থা অনুযায়ী হোৱা প্ৰয়োজন।
- **দাৰ্শনিক তত্ব আৰু নীতিগ্ৰহণ ঃ** পাঠ্যক্ৰম প্ৰস্তুত কৰাৰ সময়ত বিভিন্ন দৰ্শনৰ মূলতত্ব নীতি আৰু চিন্তাবিদসকলৰ মতামত গ্ৰহণ কৰিব লাগিব। এই দাৰ্শনিক ভেটিয়ে পাঠ্যক্ৰমত সন্নিবিষ্ট প্ৰত্যেক কাৰ্যসূচীৰ প্ৰধান লক্ষ্যসমূহৰ ইঙ্গিত দিয়ে। লক্ষ্যহীন পাঠ্যক্ৰমে শিক্ষক আৰু শিক্ষাৰ্থীৰ উপকাৰ সাধিব নোৱাৰে।
- **ব্যক্তিগত বৈষম্যৰ প্ৰতি সজাগ ঃ** ব্যক্তিসকল বৈষম্যপূৰ্ণ। বিভিন্ন পৰিয়ালৰপৰা আহি শিক্ষাৰ্থীসকল গোট খায় বিদ্যালয়ত। বিদ্যালয়তে শিক্ষাৰ্থীসকলে এখন সমাজ গঢ়ি তোলে। সেই সমাজৰ অংশীদাৰ হিচাপে শিক্ষাৰ্থীসকলৰ ভূমিকা বিভিন্ন ধৰণৰ হৈ পৰে। শিক্ষাৰ্থীসকল বিভিন্ন পৰিয়ালৰপৰা অহা আৰু সেই পৰিয়ালবোৰৰ আদব-কায়দা, আচাৰ-ব্যৱহাৰ ভিন্ন ধৰণৰ। সেয়েহে শিক্ষাৰ্থীসকলৰ ধাৰণাবোৰো বেলেগ বেলেগ ধৰণৰ হয়। শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰম প্ৰস্তুত কৰোঁতে এই বৈষম্যৰ প্ৰতি নজৰ দিয়াটো দৰকাৰ।
- **পাঠ্যক্ৰমৰ গতিশীলতা ঃ** সমাজৰ পৰিৱৰ্তন হোৱাৰ লগে লগে শিক্ষাৰো পৰিৱৰ্তন সাধন হ'ল। শিক্ষাৰ পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰমৰো পৰিৱৰ্তন কৰিবলগীয়া হ'ল। শিক্ষাৰ সকলো দিশ ইমান চহকী হ'বলৈ ধৰিলে যে ই বিস্ফোৰিত সামগ্ৰীৰ দৰে সম্ভাৱনাপূৰ্ণ হৈ পৰিল। ইয়াক আধুনিক ধাৰণাত জ্ঞানৰ বিস্ফোৰণ হোৱা বুলি কোৱা হৈছে। সদায় একে ধৰণৰ পাঠ্যক্ৰম শ্ৰেণীবোৰত প্ৰয়োগ কৰি থাকিলে আধুনিক সময়ৰ বাবে শিক্ষাৰ্থীসকল বিকশিত নহ'ব। সেয়েহে পাঠ্যক্ৰম গতিশীল কৰি তুলিব লাগিব।
- **বৃত্তিমূলক শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা ঃ** আমাৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাই শিক্ষাৰ্থীসকলক ভৱিষ্যত জীৱনৰ বাবে উপযোগী কৰি নোতোলে। কাৰণ শিক্ষা আৰু শিক্ষাৰ্থীৰ জীৱন সম্পূৰ্ণভাৱে পৃথক। এই পৃথকতা দূৰ কৰাৰ বাবে শিক্ষা ব্যৱস্থাত বৃত্তিশিক্ষা দিয়াৰ দিহা কৰিব লাগিব। সেয়েহে বিদ্যালয়ৰ পাঠ্যক্ৰমত বৃত্তিমূলক দিশ সন্নিবিষ্ট কৰি শিক্ষাৰ্থীয়ে যাতে নিজৰ দক্ষতা সম্পূৰ্ণভাৱে বিকাশ কৰিব পাৰে তাৰ সুবিধা দিব লাগিব।
- **অৰ্থপূৰ্ণ সংযোগ স্থাপন ঃ** পাঠ্যক্ৰমৰ বিষয়সমূহৰ মাজত অৰ্থপূৰ্ণ সংযোগ ৰক্ষা কৰাৰ ব্যৱস্থা ৰাখিব লাগিব যাতে আটাইবিলাক উপাদানে কিছুমান বহল লক্ষ্যত উপনীত হোৱাত

শিক্ষার্থীসকলক সহায় কৰে।

- **অৱসৰৰ সময়ৰ সৎ ব্যৱহাৰ কৰাৰ ব্যৱস্থা ঃ** শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রম যাতে অকল শ্রেণীকোঠাৰ ভিতৰতে সীমাবদ্ধ হৈ নাথাকে তাৰ প্রতি চকু দিব লাগিব। অৱসৰৰ সময়খিনিৰো যাতে সদ ব্যৱহাৰ হয় তাৰ সুবিধা পাঠ্যক্রমত ৰাখিলেহে শিক্ষার্থীসকল সামগ্রিকভাৱে উপকৃত হ'ব।
- **সামাজিক প্রয়োজনৰ প্রতি সজাগ দৃষ্টি ঃ** পাঠ্যক্রম প্রস্তুত কৰোঁতে সদায় সমাজৰ যাতে উপযোগী হয় সেই বিষয়ে দৃষ্টি ৰাখিব লাগিব। সমাজ অবিহনে মানুহৰ অস্তিত্ব অর্থহীন। সেয়েহে পাঠ্যক্রম প্রস্তুত কৰোঁতে চাব লাগে যাতে পাঠ্যক্রমৰ সহায়ত শিক্ষার্থীসকলে সামাজিক গুণ তথা উপাদান সহজে আয়ত্ব কৰিব পাৰে। সামাজিক পৰিবেশৰ মাধ্যমেৰে ব্যক্তি বিকশিত হয় আৰু এই বিকাশ সমাজৰ প্রগতিৰ কাৰণে যাতে হয় সেই নীতিৰ বিষয়ে বিবেচনা কৰিব লাগে।

ওপৰত উল্লেখ কৰা নীতিবোৰৰ উপৰি পাঠ্যক্রম ৰচনাৰ নীতিৰ ক্ষেত্রত মন কৰিবলগীয়া আন বহুতো কথা আছে। পাঠ্যক্রমখন প্রস্তুত কৰিবলৈ লওঁতে শিক্ষার্থীসকলৰ মানসিক, শাৰীৰিক তথা আধ্যাত্মিক দিশৰ প্রতি চকু ৰাখিহে প্রস্তুত কৰিব লাগে। শিক্ষা লাভৰ পিছত যাতে তেওঁলোকে সমাজৰ সুস্থ নাগৰিক হিচাপে নিজকে প্রতিষ্ঠা কৰিব পাৰে তাৰ প্রতি চকু ৰাখিব লাগিব। পাঠ্যক্রম প্রস্তুতিৰ ক্ষেত্রত কোঠাৰী আয়োগে (১৯৬৪-৬৬) তলত দিয়া ধৰণে মত পোষণ কৰিছে। প্রথমতে, পাঠ্যক্রম সম্বন্ধে গৱেষণা হোৱা প্রয়োজন। গৱেষণাৰ ফলত লাভ কৰা নতুন তথ্য প্রয়োগ কৰি পাঠ্যক্রম সংশোধন কৰিব পৰা যাব। দ্বিতীয়তে পাঠ্যক্রম পৰিৱর্তন কৰাৰ লগতে শিক্ষকসকলকো উপযুক্ত কৰি তোলাৰ বাবে চাকৰিকালত প্রশিক্ষণ ব্যৱস্থা কৰিব লাগিব।

জানি থোৱা ভাল

পাঠ্যক্রমৰ বিষয়সমূহ বহলভিত্তিক হোৱা দৰকাৰ যাতে শিক্ষার্থীসকলে তেওঁলোকৰ প্রয়োজন আৰু আগ্রহ অনুসৰি বিষয়সমূহ নির্বাচন কৰি লোৱাৰ সুবিধা পায়। পাঠ্যক্রমৰ সূচীসমূহ অথবা বিষয়বস্তু শিক্ষার্থীসকলৰ মানসিক পর্যায় অনুসাৰে সজাই ল'ব লাগে। পাঠ্যক্রমৰ গঠন প্রক্রিয়াটো আঁচনিভুক্ত হোৱা দৰকাৰ যাতে বর্তমান সময় আৰু অৱস্থাৰ লগত সংগতি থাকে। পাঠ্যক্রম প্রস্তুত কৰা সময়ত শিক্ষার্থীসকলৰ দক্ষতা, প্রয়োজনীয়তা আৰু আগ্রহৰ প্রতি মনোযোগ দিব লাগে। শিক্ষার্থীসকলে তেওঁলোকৰ ভৱিষ্যৎ জীৱনৰ প্রত্যাহ্বানসমূহৰ লগত মোকাবিলা কৰিবলৈ নিজকে বিকশিত কৰি ল'ব পৰাকৈ শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রমসমূহ সজাই ল'ব লাগে।

চিন্তা-চর্চা কৰকঃ ৪.২

প্রাথমিক বিদ্যালয় পর্যায়ৰ পাঠ্যক্রম প্রস্তুতিৰ বাবে আপুনি উপযুক্ত বুলি ভবা কেইটামান নীতিৰ বিষয়ে লিখক।

.....

.....

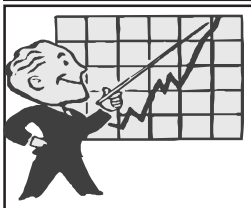
.....

মাধ্যমিক বিদ্যালয় পর্যায়ৰ পাঠ্যক্রম প্রস্তুতিৰ বাবে আপুনি উপযুক্ত বুলি ভবা কেইটামান নীতিৰ বিষয়ে লিখক।

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৬ঃ পাঠ্যক্রম শিশুকেন্দ্রিক হোৱা উচিতনে? ইয়াৰ সমর্থনৰ ওপৰত আপোনাৰ মতামত দিয়ক। (৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

৪.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- পাঠ্যক্রম মানে হ'ল এটা নির্দিষ্ট লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ বাবে সজাই লোৱা পাঠৰ গোট বা গতি অথবা শিক্ষানুষ্ঠানৰ শিক্ষার্থীসকলৰ গন্তব্য স্থান।
- কিছু বছৰ আগৰপৰা পাঠ্যক্রমক পৰিকল্পিত কার্যাৱলী আৰু অভিজ্ঞতাসমূহৰ গোট বুলি অভিহিত কৰা হৈছে যিটো শিক্ষার্থীসকলে বিদ্যালয়ৰ নির্দেশত পাবলৈ সক্ষম হৈছে।
- শিক্ষাব্যৱস্থাত বহুধৰণৰ পাঠ্যক্রম আছে যদিও সেইবোৰৰ ভিতৰৰ তিনিবিধৰহে আমি আলোচনা কৰিছো। সেই তিনিবিধ হ'ল— পৰম্পৰাগত পাঠ্যক্রম, ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রম আৰু সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রম।
- পৰম্পৰাগত পাঠ্যক্রম হ'ল বিষয়কেন্দ্রিক আৰু কিতাপ সম্বন্ধীয়; আনহাতে ক্রিয়াভিত্তিক

পাঠ্যক্রমৰ বিষয়বস্তু পোনপটীয়াভাৱে কার্যাৱলীৰ লগত জড়িত। ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রমৰ জ্ঞান শিক্ষার্থীয়ে লাভ কৰে 'কর্মৰ মাজেৰে শিক্ষণ' পদ্ধতিৰ মাধ্যমত।

- সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রম হ'ল তাত্ত্বিক আৰু ব্যৱহাৰিক বিষয়ৰ সমষ্টি। সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রমে বিষয় আৰু ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রমৰ মাজত সেতু সাজে।
- বর্তমান সময়ৰ পাঠ্যক্রম বহুবোৰ আসোঁৱাহৰ দ্বাৰা আক্রান্ত। আসোঁৱাহবোৰ হ'ল— ঠেক গণ্ডীৰ, স্থিতিশীল, কিতাপৰ জ্ঞানৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ, কাৰিকৰী আৰু বৃত্তিমুখী শিক্ষাৰ পৰা আঁতৰি থকা আৰু পৰীক্ষাৰ দ্বাৰা দমাই ৰখা বিধৰ, ইত্যাদি।
- পাঠ্যক্রম এখন প্রস্তুত কৰাৰ বাবে কিছুমান মূল নীতি থকা উচিত। সেই নীতিবোৰ সুকীয়াভাৱে প্রাথমিক আৰু মাধ্যমিক পর্যায়ত প্রয়োগ কৰা দৰকাৰ।
- পাঠ্যক্রম প্রস্তুতিৰ নীতিবোৰ শিক্ষার্থীসকলৰ মানসিক পর্যায় আধাৰিত হ'ব লাগে। ইয়াক বিদ্যালয়সমূহৰ বিকাশৰ পর্যায়ৰ মতে বাচি ল'ব লাগে।

৪.৮ অধিক জানিবলৈ

ডেকা, বীৰেন্দ্র ঃ শিক্ষাতত্ত্ব, বনলতা প্রকাশন, পানবজাৰ, গুৱাহাটী

দাস, লক্ষ্যহীৰা ঃ সম্পূর্ণ শিক্ষা, সংগম প্রকাশন, গুৱাহাটী

Sarma M. : Principles of Education : Banalata Gauhati-1

৪.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ- পাঠ্যক্রম হ'ল শিক্ষানুষ্ঠানৰ পঠনীয় বিষয়সমূহ চলাই নিয়াৰ এবিধ আহিলা যিবিলাক শিক্ষার্থীসকলৰ প্রকৃত জীৱনৰ বাবে অর্থপূর্ণ আৰু বৈশিষ্ট্যপূর্ণ। বিভিন্ন ধৰণৰ পাঠ্যক্রম আৰু সহপাঠ্যক্রমিক কার্যাৱলীয়ে শিক্ষার্থীসকলৰ শাৰীৰিক, সামাজিক, আবেগিক, বৌদ্ধিক দক্ষতাসমূহ বিকশিত কৰিব পাৰে। ই শিক্ষার্থীসকলৰ সর্বাঙ্গীণ বিকাশত নেতৃত্ব প্রদান কৰে।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ- সত্য নে অসত্য

- সত্য
- সত্য

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ- সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রম হ'ল পৰম্পৰাগত আৰু ক্রিয়াভিত্তিক দুয়োটা বিষয়ৰ পাঠ্যক্রম আধাৰিত পাঠ্যক্রম। ই এনে এবিধ পাঠ্যক্রম যিয়ে শিক্ষার্থীসকলৰ পর্যায় অনুসাৰে বাচি লোৱা কার্যাৱলী আৰু নির্বাচিত বিষয়সমূহ একগোট কৰি লৈছে।

এই পাঠ্যক্রমে মানৱ কার্যাৱলী আৰু মানৱ বিকাশৰ সকলো দিশ সামৰি লৈছে। সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রমে ব্যক্তি আৰু সমাজৰ প্রয়োজনীয়তাসমূহ পূৰণ কৰাৰ চেষ্টা কৰে।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ- সত্য নে অসত্য

- সত্য
- অসত্য
- সত্য
- সত্য
- সত্য

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ- শিক্ষাৰ শিশুকেন্দ্রিক দৃষ্টিভংগীটো তাৎপর্যপূর্ণ। এই ধাৰণাৰ বাবে প্রস্তুত কৰা পাঠ্যক্রম নিশ্চিতভাৱে শিশুসকলৰ সর্বাঙ্গীণ বিকাশত সহায় কৰিবপৰা বিধৰ হ'ব লাগিব। শিশুকেন্দ্রিক পাঠ্যক্রম বহলভিত্তিক হোৱা দৰকাৰ। এই পাঠ্যক্রমত শিক্ষার্থীসকলৰ উপযোগী বিষয় সন্নিবিষ্ট হ'ব লাগিব যিবোৰে শিক্ষার্থীসকলৰ প্রয়োজনীয়তা আৰু চাহিদা পূৰণ কৰিব পাৰে। ইয়াত বিষয় নির্বাচনৰ সুবিধা থকা দৰকাৰ যাতে শিক্ষার্থীসকলে নিজৰ ৰুচি-অভিৰুচি অনুযায়ী বিষয় নির্বাচন কৰিব পাৰে। এই পাঠ্যক্রমৰ ভেটি শিশুসকলৰ মানসিক পর্যায় অনুসাৰে গঢ়ি তুলিব লাগিব।

৪.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

(ক) চুটি প্রশ্ন (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ঃ পাঠ্যক্রম মানে কি?

প্রশ্ন ২ঃ পৰম্পৰাগত পাঠ্যক্রম হ'ল পাঠ্য বিষয়ক' — ব্যাখ্যা কৰক।

(খ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ঃ শৈক্ষিক প্রক্রিয়াত পাঠ্যক্রমৰ বিভিন্ন প্রকাৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ২ঃ সমতাসম্পন্ন পাঠ্যক্রমৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ৩ঃ ক্রিয়াভিত্তিক পাঠ্যক্রমৰ গুৰুত্বৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ৪ঃ পাঠ্যক্রমৰ বিভিন্ন ধৰণৰ আসোঁৱাহসমূহ বর্ণনা কৰক।

প্রশ্ন ৫ঃ প্রাথমিক বিদ্যালয় পর্যায়ৰ পাঠ্যক্রম প্রস্তুতিৰ বাবে আপুনি কোনবোৰ মূল নীতিৰ পৰামর্শ আগবঢ়াব?

প্রশ্ন ৬ঃ মাধ্যমিক বিদ্যালয় পর্যায়ৰ পাঠ্যক্রম প্রস্তুতিৰ বাবে আপুনি কোনবোৰ মূল নীতিৰ পৰামর্শ দিব?

****